

El talp (*Talpa europaea*)(ALDC, VII, 1617. El *talp*)

El *talp* és un ‘mamífer insectívor, gairebé sense coll, pèl fosc i molt fi, sense pavellons auditius externs, ulls molt petits, les potes de davant fortes i aptes per a gratar la terra (“fa forats per la terra” 125) i obrir galeries subterrànies (“topinar” 18, “fa carrerons” 90)’. El llat. TALPA era inicialment masculí, però, com que el gènere semblava contradictori amb la forma (marca -a), va esdevenir femení, i d’aquí el cat. *talpa* (s. XIII) i, amb vocalització de la *l* velar, *taupa* (der. *rata taupera* 107; cf. fr. *taupe*); el canvi de gènere va originar, en llat., la var. TALPUS, amb el resultat cat. *talp* (s. XV) i les var. *tau*, amb pèrdua de -p final, eventualment partint del plural i per fonosintaxi (var. *tao* 143), *taup*, també amb vocalització de la *l*, i *tap* 138, 139, per regressió de *tapó* (< *talpó*, com *colp* > *cop*). *Talpó* (s. XV) és un der. amb el suf. -ó (< -ONE), amb les var. *taupó* 155 i *tapó* 150, 151, 172, 180, der. de *talp*, *tarpó* 174, 189, amb rotacisme [l] > [r] (cf. dial. *morsir* ‘munyir’ i també val. mer. *carcular* ‘calcular’, *vàrvula* ‘vàlvula’, però són casos de dissimilació de lateral; cf. Colomina, 1991: 25), i *talpo* 167, encreuament de *talp* i *topo*; el val. *talpó* es recolza en una nodrida documentació lexicogràfica (O. Pou, 1575; Ros, 1764 i 1770; Sanelo, 1802; Lamarca, 1839; Cabrera, 1868; Pla, 1880). Deu tenir relació amb *talpó/tapó*, el ribagorçà *tabonero* 87, 94, amb sonorització anòmala de la -p- (var. *tagoner* 93, amb equivalència acústica B = G; cf. Veny, 1989 a), però també podria ser degut a una influència de l’oc. *darbon* (DECat). *Topo* és un manlleu al cast., amb les var. catalanitzades *tòpul* 131, per la fluctuació del segment final -o/-ol [-ul] (com *ninxo/nínxol*), *top* 108, 118, 125, 130 i *tolpo* 93, per encreuament de *talp* i *topo*.

Altres mots corresponen probablement a altres espècies amb alguna similitud amb el *talp*. El *bufó* 116 (< llat. BUFŌNE ‘gripau’) pot referir-se a la ‘rata d’aigua’ (amb la var. *tufó* 115, mestall de *bufó* i *talp*), com alguns informants han fet aquesta referència per als noms *tau* 63, *talp* 185, *topo* 94, 100, *top* 125, *talpó* 176; algunes obres destaquen la semblança amb el ratolí (“animalejo semejante al ratón [...]”, *Autoridades*). En canvi, s’han confós amb la musaranya mots com *musarany* 184, *murany* 147, *musgany* 166 i la forma homonimitzada *fuany* 135 (cf. mapa 987). A les Balears, es desconeix aquesta espècie. Cal afegir que els naturalistes solen distingir el *talp* del *talpó* (cf. DIEC).

A propòsit de la locució *sord com una tàpia*, Coromines pensa en una deformació d’una hipotètica *sord com una taupa* anterior, substitució afavorida perquè aquest mot se sent antiquat, però l’absència de doc. de *sord com una taupa* no reforça la seva hipòtesi.

La creença popular en la ceguesa del talp (Gomis, 2014: 217; “tiene sobre los ojos continuada la piel, de modo, que no puede ver”, *Autoridades*; “cèlebre per la seva ceguetat”, *DECat*), basada en la petitesa dels ulls, no ha tingut reflexos lexicals.

Talpa, que és el mot documentat més antigament, juntament amb la var. *taupa*, s’estén per la franja septentrional del Principat, ocupada sobretot per *taup/tau*, mentre que *talp* sobreviu en unes poques poblacions. *Talpó* és propi del val., amb suport lexicogràfic continuat des del s. XV, i es degué superposar a *talp* (185); l’interferit *topo* es localitza en punts fronterers del cat. occ.

Són mots normatius *talp*, *talpa*, des del *DOrt*, 1917; *talpó*, com a espècie diferent, des del *DIEC*₁, 1995.